

Läsfrämjande – förnyelse behövs!

En rapport från Svensk Biblioteksforening med förslag till nya former för statligt stöd till inköp av litteratur till folk- och skolbiblioteken samt till läsfrämjande insatser för barn och vuxna. Förutsättningar, problem, utmaningar.

SVENSK BIBLIOTEKSFÖRENING

Box 70380, 107 24 STOCKHOLM

Tel: 08-545 132 30 Fax: 08-545 132 31

E-post: info@biblioteksforeningen.org www.biblioteksforeningen.org

Innehåll

Förord	3
1. Läsfrämjande – förnyelse behövs! Sammanfattning	5
2. Deltagare i arbetet med rapporten	7
3. Statligt stöd till läsfrämjande insatser	8
3.1 En titt i backspegeln	8
3.2 Statligt stöd till inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek	8
3.3 Statligt stöd till läsfrämjande insatser	10
3.4 Statsbidrag till länsbibliotek	10
3.5 Litteraturstödet	11
3.6 Vem får vad och varför?	11
4. Kulturrådets utvärdering av inköpsstödet	14
5. Andra bidragsgivare till läsfrämjande insatser	18
6. Läsplaner och/eller läsprojekt	21
7. Läsfrämjande insatser riktade till skolan	22
8. Förnyat intresse på folkbiblioteken för litteraturens möte med...	25
9. Synpunkter och förslag	29

Förord

Läsförmågan försämras. Enligt en stor internationell studie har svenska barn försämrat sin läsförmåga kontinuerligt sedan 1991, både vad gäller läsförståelse och läshastighet. Svenska barn läser allt mindre för nöjes skull, de får sämre tillgång till böcker i hemmet, får sämre närhet till bibliotek och besöker biblioteken allt mindre.

Klyftorna ökar. Högläsning för barn har mycket stor betydelse för fortsatt språkutveckling och det är konstaterat att biblioteksanvändare läser oftare än andra för barn. I det perspektivet är det bekymmersamt att det finns betydande klyftor i vuxnas biblioteksanvändande och bokläsande. Nära 90 procent av dem med hög utbildning besöker bibliotek, läser böcker och använder bibliotekstjänster. Av de lågutbildade är det bara drygt 40 procent som besöker bibliotek. Sedan början av 90-talet har antalet biblioteksfilialer minskat med 25 procent. Närheten till ett bibliotek är viktig, särskilt för grupper som barn och sällanbesökare. Klyftorna mellan den som har tillgång till och använder sig av ett bibliotek och de som inte har det ökar.

Nyförvärven och boklånen minskar. Under 1980-talet köpte landets folkbibliotek in upp emot 2,5 miljoner nya böcker per år. Under de senaste fyra åren har denna siffra legat under 2 miljoner böcker per år. Mellan 1980 och 2006 har antalet utlånade böcker minskat från 76,2 till 58,6 miljoner, vilket motsvarar en minskning på 23 procent. Samtidigt har befolkningen ökat med omkring tio procent.

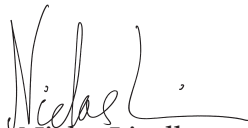
Att ha tillgång till ett bibliotek och att använda sig av det har stor betydelse för utvecklingen av läsfärdigheter och läsintresse. Det är också av avgörande betydelse att biblioteken har ett aktuellt och anpassat bokbestånd för att kunna attrahera till lån och läsning. Bibliotekens läsfrämjande betydelse måste få ökad aktualitet och statens stöd för inköp och insatser måste förbättras och breddas. I denna rapport presenterar vi hur det skulle kunna gå till.

Att folk- och skolbiblioteken ges tydliga uppdrag, bl a för främjande av läsning och ökad läsförståelse samt får statligt stöd är därför två viktiga delar i en framtida nationell bibliotekspolitik. Som enda land i Norden står Sverige utan en sådan politik, vilket bl a innebär att bibliotekens fulla potential inte tas tillvara. För att ge biblioteken bästa möjliga förutsättningar att vara ett effektivt redskap, både för individer och för Sverige som nation, behövs en samlad nationell bibliotekspolitik. Det handlar bl a om att lägga fast nationella strategier, definiera bibliotekens huvudfunktioner, sätta mål, förbättra tillgången till bibliotekens tjänster och stärka insatserna för barns och ungas läsande. Med denna rapport vill vi belysa hur de statliga stöden redan nu skulle kunna förändras i denna riktning.

Rapporten har beställts av Svensk Biblioteksförerings verksamhetsgrupp för läsfrämjande och reformerat inköpsstöd, i vilken ingår:

Gunnel Arvidson Nilsson, Danderyds bibliotek
Kristiina Kolehmainen, Kulturhuset Stockholm, Serieteket
Gunnar Södow, Regionbibliotek Västra Götaland
Agneta Krohn Strömshed, Mjölkkuddens bibliotek, Luleå
Eva Fridlund, Folkbiblioteken i Lund

Stockholm i april 2008

Niclas Lindberg
Generalsekreterare

1. Läsfrämjande – förnyelse behövs! Sammanfattning

Sedan tio år tillbaka har kommunerna kunnat söka bidrag hos Kulturrådet för inköp av litteratur till folk- och skolbiblioteken. Kommuner och organisationer har också kunnat söka bidrag till läsfrämjande insatser. De bidrag som beviljats har varit ett viktigt stöd för den goda barnlitteraturen och för utvecklingen av det läsfrämjande arbetet. Från Svensk Biblioteksförnings sida har man emellertid fångat upp signaler från medlemmarna om att stödet behöver förnyas. Ett bra stöd skulle kunna bli ännu bättre.

Den här rapporten innehåller en genomgång av de olika stödformer som finns för läsfrämjande verksamhet, villkoren för ansökan till Kulturrådet samt en genomgång av hur fördelningen av stödet från Kulturrådet har sett ut under de senaste tre åren.

I rapporten redovisas också de problem som finns med det läsfrämjande arbetet idag. Många av bibliotekens medarbetare upplever ett starkt behov av metodutveckling i det läsfrämjande arbetet. Man önskar arbeta mer gestaltande, mer i kontakt med andra konstformer och man strävar efter att ta biblioteksrummet mer i anspråk för det läsfrämjande arbetet. På många bibliotek upplever man större brist på personal än på medier och man anser att utbildning i litteraturförmedling är viktig. I tidigare utvärderingar gjorda av Kulturrådet och i de samtal som lett fram till denna rapport framkommer också en oro över att det läsfrämjande arbetet kanske tenderar att bli alltför instrumentellt. Läsformågan blir viktigare än läslusten.

Av de samtal som lett till denna rapport och av de utvärderingar som gjorts av Kulturrådet framgår att det är svårt att etablera ett långsiktigt och stabilt samarbete med skolan och att det läsfrämjande arbetet inte riktigt ses som en ”vardagsverksamhet”, varken i skolan eller på biblioteket.

De förslag som läggs fram i denna rapport är att det statliga inköpsstödet bör utökas till att även omfatta litteratur i olika tekniska utföranden samt teknisk utrustning för att främja användandet. Stödet bör också breddas till att omfatta fler grupper. En viss procentandel av bidraget borde kunna användas fritt av kommunen – till exempel till utbildning, marknadsföring eller projektanställningar.

Stödet till läsfrämjande insatser föreslås omfatta även insatser för vuxna och det föreslås att man ska kunna söka stöd för två-åriga projekt.

2. Deltagare i arbetet med rapporten

Den här rapporten är framtagen under hösten 2007 på uppdrag av och i samarbete med Svensk Biblioteksförerings kansli och föreningens *verksamhetsgrupp för läsfrämjande och reformerat inköpsstöd*:

Gunnel Arvidson Nilsson, Danderyds bibliotek
Kristiina Kolehmainen, Kulturhuset Stockholm, Serieteket
Gunnar Södow, Regionbibliotek Västra Götaland
Agneta Krohn Strömshed, Mjölkkuddens bibliotek, Luleå
Eva Fridlund, Folkbiblioteken i Lund
Wiviann Wilhelmsson, Svensk Biblioteksförening

Kulturrådets handläggare Cay Corneliusson har bidragit med ovärderlig hjälp.

Rapporten har skrivits av bibliotekskonsulten Inger Eide-Jensen.

För att få en bild av hur man ser på inköpsstödet till folk- och skolbibliotek och på stödet till läsfrämjande insatser har också ett trettiotal bibliotek av skiftande storlek kontaktats.

De frågor som ställdes var följande;

- Är stödet bra som det är nu eller kan det förbättras? Om det fungerar bra, vad innebär det? Om det borde förbättras, hur kan man tänka sig det? Ges stödet till punktinsatser eller har KUR-böckerna startat något mer långsiktigt? Räcker personalen på kommunbiblioteken till för det läsfrämjande arbetet?
- Har inköpsstödet medfört utveckling och förnyelse av det läsfrämjande arbetet. Om svaret är ja – ge gärna något exempel!
- Har stödet stärkt samarbetet mellan skolan och folkbiblioteken? Kommer det in många idéer från skolorna när det är dags att söka Kulturrådspengar? Är folkbiblioteket mer engagerat i att söka och arbeta läsfrämjande, eller finns det aktiva lärare/skolbibliotekarier/ annan personal som deltar i arbetet med KUR-böckerna?

3. Statligt stöd till läsfrämjande insatser

3.1 En titt i backspegeln

Under de fyra första åren på 1990-talet minskade inköpen av barnlitteratur till folk- och skolbiblioteken med närmare 25 procent. Utlåningen av barnlitteratur minskade också. Allra mest minskade den bland yngre barn och bland barn till lågutbildade föräldrar.

Personalminskningar inom både barnomsorg, skola och bibliotek gjorde att samverkan kring barns läsning försvagades eller - i vissa kommuner - till och med upphörde.

Barn- och ungdomslitteratur utgiven i Sverige har hög konstnärlig och litterär kvalitet och återväxten av nyskapande och intressanta författare och illustratörer har varit betryggande. En anledning till det är att skol- och folkbiblioteken har köpt så mycket litteratur. Förlagen har därför kunnat satsa på barn- och ungdomslitteratur av hög kvalitet. Den minskade försäljningen och den sjunkande utlåningen av barn- och ungdomsböcker med samtida brist på nya barnböcker på både folk- och skolbiblioteken kom alltså att upplevas inte bara som en förlust för barnen i deras vardagsliv utan också som ett problem för hela barn- och ungdomsboksbranschen.

3.2 Statligt stöd till inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek

Regeringen införde ett statligt stöd till inköp av böcker till folk- och skolbibliotek från och med 1997. Man hade efter Siv Hågårds rapport från Statens kulturråd (1996:1) ”Barnbokens ställning inom biblioteksväsendet och inom barnomsorgen” konstaterat att barns tillgång till böcker hade minskat och att den goda barnboken behövde stöd.

I den förordning som styr det statliga inköpsstödet (SFS1996:1608) står det bland annat så här:

§6 *En kommun får efter ansökan beviljas statsbidrag för folk- och skolbibliotekens inköp av litteratur. Statsbidraget skall användas för*

inköp av främst barn- och ungdomslitteratur, men också för inköp av vuxenlitteratur som främjar barns och ungdomars intresse för läsning.

- 7 § *Till ansökan skall kommunen foga en skriftlig redogörelse där det framgår hur barns och ungdomars intresse för att läsa böcker skall stimuleras. Redogörelsen skall avse det år som kommunen ansöker om statsbidrag för men kan även avse de två följande åren.*
- 8 § *En förutsättning för bidrag är att kommunen för det år bidraget betalas ut avsatt egna medel till inköp av medier till folk- och skolbibliotek för ett belopp som uppgår till minst summan av föregående års medieanslag och att den del av anslaget som avser medier för barn och ungdomar inte minskar. Med medier avses i denna förordning böcker, tidningar, tidskrifter, AV-medier, databaser, licenser och liknande produkter som ett bibliotek införskaffar huvudsakligen i syfte att tillhandahålla sina besökare. Med medieanslag avses anslag för inköp av medier. Förordning (2005:1092).*
- 11 § *Kommunen skall årligen rapportera till Statens kulturråd hur de statliga medlen använts.*

Kulturrådet lämnar nedanstående upplysningar om villkor för stödet på sin hemsida www.kulturradet.se (2007-09-03)

- Bidraget ska användas till inköp av främst barn- och ungdomslitteratur men kan också användas till inköp av vuxenlitteratur som främjar barns och ungdomars intresse för läsning.
- Bidraget kan sökas av en kommun. Endast en ansökan per kommun och år kan beviljas.
- Bidraget, som minst uppgår till 50 000 kronor, beräknas huvudsakligen efter befolkningsunderlag, dvs. antal barn och ungdomar upp till 18 år.
- En förutsättning för bidrag är att kommunens totala anslag för medier under ansökningsåret inte är lägre än föregående års. Varken anslaget för vuxenmedier eller barnmedier får sänkas.
- I ansökan ska ingå en plan för hur kommunen avser att arbeta med att stimulera barns och ungas läsning i samverkan mellan bibliotek, skola och förskola.

Eftersom inköpsstödet är riktat både till folk- och skolbiblioteken och syftar till att främja och utveckla samarbetet dem emellan skall ansökan i så stor utsträckning som möjligt utformas i samråd. Information skickas endast till huvudbiblioteket i respektive kommun men folkbiblioteket ska informera Barn- och utbildningsförvaltningen eller motsvarande om bidraget.

3.3 Statligt stöd till läsfrämjande insatser

Kulturrådet fördelar också stöd till Läsfrämjande insatser. I SFS 1998:1386 anges villkoren för sådant stöd bland annat så här:

- 1§ *Statsbidrag enligt denna förordning kan ges till sådan verksamhet vars syfte är att främja läsning. Bidrag skall i första hand ges till insatser bland barn och unga.*
- 2§ *Statsbidrag får lämnas till kommuner, förskolor, skolor, bibliotek, bokhandlar, ideella föreningar och andra sammanslutningar med verksamhet i Sverige.*
- 3§ *Ansökan om statsbidrag skall ges in till Statens kulturråd som prövar frågor om stödet.*
- 4§ *Den som har fått bidrag skall rapportera till Statens kulturråd hur medlen har använts.*

På sin hemsida skriver Kulturrådet (2007-09-03) rörande stödet till läsfrämjande insatser:

Projekten bör:

- bygga på bred samverkan, vara väl förankrade och långsiktigt syftande
- levandegöra litteraturen och locka till läsning
- ge möjlighet till delaktighet och eget skapande
- gärna ta nya medieformer i anspråk
- vara väl dokumenterade så att andra kan ta del av projektet, gärna på en hemsida

Bidraget är inte avsett för sådant som kan anses utgöra normal kommunal basverksamhet, som t.ex. bokinköp till skolor och förskolor, ej heller till enstaka författarbesök.

3.4 Statsbidrag till länsbibliotek

Länsbiblioteken får statligt stöd till sin regionala verksamhet.

- 5§ *Statsbidraget till länsbibliotek syftar till att ge varje medborgare en god tillgång till böcker och information genom att länsbiblioteken bistår folkbiblioteken med kompletterande medieförsörjning, rådgivning, information, fortbildning samt specialtjänster. (SFS 1997:1207)*

Dessutom kan länsbiblioteken söka särskilda **utvecklingsbidrag**.

15§ Utvecklingsbidrag till länsbibliotek skall ges för arbete med att utveckla den regionala biblioteksverksamheten. (SFS 2005:1147)

Länsbiblioteken kan arbeta med läsfrämjande insatser på regional nivå dels inom ramen för sitt ”vanliga” regionala uppdrag, dels med utvecklingsmedel.

3.5 Litteraturstödet

Det förtjänar också att här påpekas att de litteraturstödda titlarna distribueras till samtliga kommuners bibliotek. Statens kostnad för det uppgår till mellan 12 och 14 miljoner.

3.6 Vem får vad och varför?

Alla landets 289 kommuner har sökt och - åtminstone någon gång sedan 1997 - fått bidrag enligt stödordningen för *litteratur till folk- och skolbibliotek*. Mellan 260 och 275 kommuner brukar söka varje år – det vill säga nästan alla. Men alla *kommuner har förstås inte sökt alla år*. Fem kommuner har inte sökt bidrag någon gång under de senaste fyra åren.

Vid en direkt förfrågan till dem visar det sig att dessa fem bibliotek (alla svarade) antingen inte lyckats bibehålla ett oförändrat medieanslag och därmed inte kunnat uppfylla villkoren för ansökan eller också haft sådana svårigheter att få fram uppgifter om skolornas medieanslag att man inte kunnat förmedla en bild till Kulturrådet om kommunens totala medieanslag för att kunna skicka in ansökan. I något fall anger man personalbrist som orsak till att man inte har sökt medel. Någon kommun har också upplevt att man varit nära att bli återbetalningsskyldig och att det har skapat obehag som gjort att man avstått från att söka. I de flesta fall där man inte kunnat bibehålla ett oförändrat medieanslag i kommunen har det berott på att skolorna sänkt sitt medieanslag.

2007 hade Kulturrådet 25 600 000 kronor att fördela till litteraturinköp vid folk- och skolbibliotek. 252 kommuner fick bidrag*. Fördelningen sker efter kommunstorlek och lägsta belopp är 50 000 kronor. Det högsta bidragsbeloppet (till Stockholms stad) var 1 450 000 kronor.

* Man kan säga att det är en *schabloniserad tilldelning* efter kommunstorlek och elevantal.

Bidragen till *läsfrämjande insatser* är inte schabloniserade på samma sätt. Kommuner eller andra organisationer med idéer och engagemang kring läsfrämjande insatser söker och beskriver ett projekt med omfattning, metoder och kostnader och på den grunden fördelas bidragen. Under 2007 har ungefär 1 000 000 kronor förts över till läsfrämjande insatser från stödet till litteraturinköp till folk- och skolbiblioteken.

Anslagsutvecklingen de senaste åren ser ut så här:

	Inköpsstöd	Läsfrämjande insatser	Totalt
2005	28 116 500	4 528 750	32 645 250
2006	26 000 000	5 873 000	31 873 000
2007	25 600 000	6 557 000	32 157 000

Kulturrådet fördelar sitt bidrag vid två tillfällen under året. Under perioden 2005 till 2007 har både kommuner och länsbibliotek sökt bidrag för läsfrämjande insatser.

Bidragen fördelades så här:

	2005	2006	2007
Antal bidrag	23	40	46
Härav regionala projekt	4	1	9
Högst	1 200 000	1 000 000	1 200 000
Lägst	60 000	25 000	40 000
Snitt	205 800	198 000	142 400

Kulturrådet gör här en *kvalitativ bedömning* av projektens innehåll och förmedlar bidrag till de projekt man anser är mest genomtänkta och som kan bidra till förnyelse och metodutveckling. Man bedömer också den sökandes förmåga att genomföra projektet på ett bra sätt.

En genomgång av länsbibliotekens hemsidor (2007-09-04) visar att tretton av tjugo länsbibliotek för närvarande bedriver ett eller flera läsfrämjande projekt på regional nivå. På de sex länsbibliotekens hemsidor som inte har pågående projekt redovisas avslutade läsfrämjande projekt. År 2005 fick tre länsbibliotek bidrag av Kulturrådets medel för läsfrämjande insatser, år 2006 ett länsbibliotek och år 2007 nio länsbibliotek.

4. Kulturrådets utvärdering av inköpsstödet

På våren 2002 gjorde bibliotekarien Johanna Hansson en utvärdering av stödet, ”Inköpsstöd till folk- och skolbibliotek 1997-2001”. Johanna Hansson hade då sedan 1999 varit handläggare av inköpsstödet till folk- och skolbibliotek på Kulturrådet. Till rapporten fogades också en mer journalistiskt utformad lägesrapport ”Grädde på moset eller ett lidande?” av journalisten Henriette Zorn. Båda rapporterna finns att hämta på www.kulturradet.se. Zorns rapport grundade sig på intervjuer och besök i tre kommuner.

Johanna Hansson sammanfattade läget i inledningen till sin rapport på följande sätt;

Inköpsstödet har gett ny fart åt folkbibliotekens uppsökande verksamhet riktad till barn och ungdomar, som i många kommuner upphörde eller minskade helt på grund av det kärva ekonomiska läget i början av 1990-talet.

Samarbetet mellan folk- och skolbibliotek kring en gemensam ansökan fungerar bra i en del kommuner, men i de allra flesta har det funnits svårigheter att få till stånd en fungerande samverkan. Svårigheterna har gällt både det praktiska arbetet med läsplanens inriktning och samordningen av den ekonomiska redovisningen. Inköpsstödet starka genomslag i hela landet har lett till ökade kontakter mellan Kulturrådet och kommunbiblioteken.

Johanna Hansson konstaterade vidare, när det gällde kommunernas ansökan och redovisning, att

- insamlandet av uppgifter om skolornas faktiska medieanslag krävde stor ansträngning och mycket detektivarbete från folkbibliotekens sida (eftersom det var dessa som ansvarade för insändandet av ansökan – ett förhållande som kvarstår år 2007). Många skolor saknade särskilda konton för inköp av litteratur.

- samma svårigheter uppträdde vid redovisning av hur medlen hade använts – reglerna för redovisning hade inte alltid nått skolorna som därmed inte kunde redovisa budget och utfall korrekt
- Kulturrådet hade insett att den komplexa kommunala verksamheten gjorde att man omöjligt kunde kräva en alldeles exakt redovisning
- kontakter med KOMREV hade visat att det skulle ha varit tveksamt att försöka skapa en helt kostnadseffektiv redovisning för denna typ av bidrag, eftersom den nog bland annat skulle ha fått vissa kommuner att avstå helt från att ansöka om bidraget
- Kulturrådet vid flera tillfällen under perioden mellan 1997 och 2007 hade förenklat ansökningsförfarandet.

Johanna Hansson hade också undersökt vilka som hade sökt bidrag och vad det hade använts till och hon kom i sin utvärdering bland annat till följande slutsatser:

- samtliga kommuner hade sökt och fått bidrag minst en gång
- i kommunerna brukade man fördela ca 45 procent av inköpsstödet till folkbiblioteket och ca 55 procent till skolan
- folkbiblioteken hade ansvarat för ansökan och redovisning
- den allra största delen av inköpsstödet hade använts till inköp av skönlitteratur för barn- och unga
- inköpsstödet hade gjort att många kommuner hade kunnat göra extra satsningar på inköp av litteratur särskilt avpassad för barn med olika funktionshinder.

Johanna Hansson gjorde också bedömningen att kontakten mellan folkbiblioteken och skolan visserligen hade förbättrats, men att folkbiblioteken oftast gjorde inköp eller arbetade med läsfrämjande insatser i skolan på eget initiativ utan att lärare eller elever på allvar hade givits tillfälle att samverka i planering eller genomförande.

När det gäller effekterna av inköpsstödet menade Johanna Hansson bland annat att

- tillgången till litteratur för barn och unga hade ökat och det fanns ett stabilt tillflöde i de flesta kommuner varje år av spännande och ny litteratur
- de läsplaner som hade utarbetats av folkbibliotek och skola i samverkan uppvisade stor variationsrikedom och var anpassade till lokala behov, men att *förankringen inom skolan oftast var svag*. (Utredarens kursivering)
- att inköpsstödet hade fått en stark folkbiblioteksprägel

Sammanfattningsvis menade Johanna Hansson att inköpsstödet hade varit lätt för kommunerna att söka – tröskeln kunde anses vara låg – och att kravet på att man inom kommunen inte skulle reducera sitt medieanslag hade varit rimligt.

Samtidigt framhöll hon att det ännu var lång väg att gå till ett nära samarbete på lika villkor mellan folkbiblioteken och skolbiblioteken och att de satsningar på läsfrämjande arbete som hade gjorts i kommunerna endast sällan hade medfört att skola eller folkbibliotek fått fler personalresurser till detta arbete.

Utvärderingen avslutades med två förslag till förändringar. Den ena var att *inköpsstödet skulle kunna användas främst för inköp till barn- och ungdomslitteratur, men också för vuxenlitteratur som främjar barns och ungdomars läsning*. Den förändringen i författningen om inköpsstödet kom också till stånd år 2005.

Det andra ändringsförslaget grundade sig på att man i kommunerna mer upplevde bristen på personal än bristen på medier som broms i arbetet med läsfrämjande insatser. Johanna Hansson föreslog att en mindre del, högst 20 procent av inköpsstödet, skulle kunna användas för gemensam kompetensutveckling för personal inom förskola, skola och folkbibliotek. Kompetensutvecklingen skulle syfta till att främja samverkan inom en kommun kring barns och ungdomars läsning. Den förändringen av inköpsstödet kom inte till stånd.

Henriette Zorn konstaterar att man i alla de tre kommunerna var mycket nöjd med inköpsstödet, man upplevde sig ha stor nytta av böckerna i det läsfrämjande arbetet och framför allt upplevde man att man kunde förbättra tillgången på bra böcker för barn och unga i skolan. Skolans behov uppfattades som mycket stora.

Men man såg också problem; man ansåg att ansvaret för samarbetet med skolan hela tiden vilade på folkbiblioteket, något som man inte hade personal till. Både ansökan och redovisning till Kulturrådet uppfattades som betungande arbetsuppgifter. Man längtade också efter tätare kontakter med Kulturrådet. Så här skriver Henriette Zorn;

Det stora lidandet hänger (snarare) samman med situationen ute i kommunerna. De tre resor som jag gjort har varit resor i tids- och personalbristens tecken. Det spelar ingen roll om kommunen är stor eller liten, samtliga tycks kämpa med samma problem: allt färre människor som får hantera allt fler arbetsuppgifter. Det finns nästan inget utrymme för sådant som går utöver den ordinarie verksamheten.

Mot den bakgrunden kan också det enklaste ansökningsförfarandet vara droppen som får bägaren att rinna över. Mot den bakgrunden har det också varit glädjande att se hur mycket som ändå görs. Bara i något enstaka fall har jag personligen upplevt de bekymmer som påtalats som gnäll eller något överdrivna.

Många kommuner upplever fortfarande att det är mycket svårt att få fram korrekta uppgifter om litteraturanslagen i skolan och lika svårt att få fram uppgifter till redovisningen. ”Jag har 50 skolor att kontakta”, klagar en barnbibliotekarie.

Det är viktigt att påpeka att Kulturrådet, efter Johanna Hanssons och Henriette Zorns utvärderingar dels har förenklat ansöknings- och redovisningsförfarandet, dels har ”döpt om” stödet från Stöd till bokinköp... till Stöd till litteraturinköp... Den snabba utvecklingen av ljudböcker, bok- och band, nya ljudboksformat med mera gjorde att beteckningen bokinköp kändes alltför begränsad.

Henriette Zorns ögonblicksbilder och Johanna Hanssons utvärderingsrapport från 2001 har fortfarande relevans 2007. Initiativen till lässtimulerande projekt ligger oftast hos folkbiblioteket, endast undantagsvis redovisas initiativ till samarbete eller förslag till större gemensamma läsfrämjandeprojekt från skolans sida.

5. Andra bidragsgivare till läsfrämjande insatser

Kulturrådet är en bland flera bidragsgivare till läsfrämjande insatser.

Den egna kommunen eller landstinget/regionen är förstås den allra viktigaste och säkert också vanligaste finansiären av läsfrämjande verksamhet, vare sig den bedrivs i projektform eller som en integrerad del av skolans/folkbibliotekets verksamhet.

Skolverket är central förvaltningsmyndighet för det offentliga skolväsendet för barn, ungdomar och vuxna samt för förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen. Skolverkets roll i det svenska utbildningssystemet är att ange mål för att styra, att informera för att påverka och att granska för att förbättra. Skolverket har sedan år 2000 drivit projektet ”Språkrum”, som finansierats av Utbildningsdepartementet. En projektrapport kom år 2003 och projektet fördes då över till...

Myndigheten för skolutveckling, som stödjer kommuners och skolors arbete för ökad kvalitet och bättre resultat. Efter beslut av riksdag och regering ges Myndigheten för skolutveckling varje år rätt att använda medel för bidrag till olika ändamål inom barnomsorg, skola och vuxenutbildning. Man stödjer bland annat deltagande i ”Språkrum”, vars inriktning är att stödja och stimulera arbetet med språkutveckling genom att bland annat stärka läs- och skrivmiljöerna i skolan och att stärka skolbibliotekens pedagogiska roll.

Flera kommunala folk- och skolbibliotek har med (eller i vissa fall utan) stöd från Myndigheten för skolutveckling, deltagit i ”Språkrum” och dess olika delprojekt.

Ungdomsstyrelsen är en statlig myndighet som arbetar för att unga ska få tillgång till makt och välfärd bland annat genom att fördela bidrag till och stödja metodutveckling inom ungas fritid och föreningsliv och jobba med internationellt ungdomssamarbete. Flera kommuner har sökt medel hos och beviljats bidrag från Ungdomsstyrelsen för att främja unga människors läsning. Ungdomsstyrelsen brukar dela ut mellan 60 och 100 projektbidrag om året.

tAllmänna barnhuset är en stiftelse som arbetar med frågor som rör barn, främst på det sociala området. Barnhuset grundades 1633 och var från början ett hem för föräldralösa barn. Barnhusets viktigaste arbete är att stödja forskning, anordna konferenser och ge ut informationsskrifter i olika ämnen som rör barn. Allmänna barnhuset har beviljat stöd till läsprojekt som kan ge ökad kunskap om barns läsning och som kan sättas in i ett forskningssammanhang.

En bok för alla. Sedan 1976 ger En bok för alla ut kvalitetsböcker till lågt pris med statligt stöd. Utgivningens inriktning är skönlitteratur för vuxna läsare. (16 böcker per år) och barn- och ungdomsböcker (30 böcker per år).

En bok för alla driver också en omfattande läsfrämjande verksamhet i samverkan med föreningsliv och fackliga organisationer, skolor, bibliotek, barn- och ungdomsorganisationer. ”Läs för mig, pappa” och ”SISU” är exempel på läsfrämjande projekt för barn och unga. ABF, Studieförbundet Vuxenskolan, Föreningen Ordfront och Föreningen En bok för allas vänner äger verksamheten, som bedrivs med stöd från staten. Regeringen har skickat ut ett förslag om nedläggning av verksamheten på remiss och remisstiden är nyss avslutad.

Regeringen har ännu inte sammanställt remissvaren eller lagt något slutgiltigt förslag. (2007-10-09).

Stiftelsen framtidens kultur ska främja ett vitalt kulturliv genom att ge bidrag till långsiktiga och nyskapande kulturprojekt. Stiftelsen, som bildades 1994 av svenska staten, disponerar för detta syfte medel från de upplösta löntagarfonderna.

Många bibliotek och skolor har under årens lopp sökt bidrag till läsfrämjande insatser, främst för barn och unga. Framtidens kultur delar ut ungefär mellan hundra och hundrafemtio projektbidrag om året. Sedan år 2000 har i snitt ett läsfrämjande projekt om året fått projektstöd från Stiftelsen framtidens kultur.

Studieförbunden har vid flera tillfällen varit både engagerade medaktörer och medfinansiärer (bland mycket annat genom sitt engagemang i En bok för alla) i läsfrämjande projekt tillsammans med lokala folkbibliotek. De har ofta riktat in sig på arbete i olika bostadsområden eller projekt riktade till speciella målgrupper, inte sällan vuxna.

Nordiska ministerrådet/NORDBOK – är numera nedlagd som självständig kommitté men medel kan fortfarande sökas för barn- och ungdomskultur med deltagare från två eller flera nordiska länder i vid mening hos Nordiska ministerrådet och ur Nordisk Kulturfond. Under åren 2003-2005 deltog svenska bibliotek i åtta nordiska projekt finansierade av NORDBOK med syfte att främja barns och ungdomars läsning.

Lokalt näringsliv, lokala medier, lokala donationsfonder och ideella organisationer som till exempel lokala banker, lokaltidningar, lokalradion, idrottsföreningar, bostadsrättsföreningar, kommunala bostadsföretag och många, många andra har samarbetat med sina lokala folkbibliotek och skolor för att stimulera barn och unga till läsning. Man har bidragit med både böcker, arbetsinsatser och marknadsföring.

6. Läsplaner och/eller läsprojekt

När man söker bidrag till inköp av litteratur till folk- och skolbiblioteken ska man också sända in en *läsplan* till Kulturrådet. Från Kulturrådets sida rekommenderar man att en läsplan ska ingå som en del i den biblioteksplan som enligt Bibliotekslagen ska upprättas av kommunerna. (SFS nr: 1996:1596 med tillägg SFS nr: 2004:1261).

I läsplanen föreslår Kulturrådet att man till exempel ska redogöra för planerade läsfrämjande insatser i skolan och förskolan riktade till olika åldersgrupper och för utbildningsinsatser för skolans och skolbibliotekets medarbetare. Kulturrådet ser det som viktigt att det läsfrämjande arbetet ingår som en del i bibliotekets planering, och att det sker i samarbete med förskola och skola. Man vill gärna ha en beskrivning av något man kanske skulle kunna kalla kommunens *infrastruktur för läsfrämjande insatser*. Det finns inga krav på att läsplanen ska innehålla nyskapande projekt, utan man vill snarare försäkra sig om långsiktigheten och metoden i arbetet.

Många organisationer och kommuner söker naturligtvis både bidrag för inköp av litteratur till folk- och skolbiblioteken och bidrag för nyskapande och större projekt ur Kulturrådets bidragsmedel för läsfrämjande insatser.

Det förefaller emellertid finnas en viss förvirring av begreppen bland de sökande. En del kommuner tycks ha uppfattningen att läsplanen ska vara en beskrivning av ett läsprojekt – helst något nytt och annorlunda - och inte en redogörelse för kommunens ”vanliga” arbete för att stimulera barn och unga att läsa, det vill säga infrastrukturen för det läsfrämjande arbetet.

7. Läsfrämjande insatser riktade till skolan

Folkbiblioteken och skolorna har läsfrämjandet som gemensam uppgift, och som ovan nämnts, ska kommuner som söker inköpsstöd till litteratur för folk- och skolbibliotek presentera sin läsplan i ansökan till Kulturrådet.

I de läsplaner och läsprojekt som görs tillsammans med skolan finner man oftast en ganska instrumentell syn på läsandet; läsningen ska bidra till förbättrad läs- och därmed inlärningsförmåga och den ska gärna motverka mobbing och främja integration också. Med risk för att generalisera kan man påstå att nyttan av själva läsandet står i fokus. Det utmanande, det gränsöverskridande och konstnärliga i litteraturen poängteras mindre.

Många projektbeskrivningar inleds med uttryck av oro för svenska skolelevers sjunkande läsförmåga.

Att stimulera barns och ungdomars läsning har kommit att bli snarare en del av utbildningspolitiken än en del av konstpolitiken. Litteraturen som konstform ägnas mindre tid än lästräningen.

Det saknas naturligtvis inte erfarenheter eller metodutveckling när det gäller läsfrämjande arbete i skolan. Regeringen uppdrog till exempel i regleringsbrevet för år 2000 åt Skolverket att: dels finna metoder att stödja och stimulera arbetet med språkutveckling med inriktning på att förbättra läs- och skrivmiljöerna i skolan, dels förstärka och utveckla skolbibliotekens pedagogiska roll. Skolverket fick också i uppdrag att starta ett nätverk med universitet och högskolor som ska stödja och initiera kompetensutveckling som fokuserar på skolbibliotekets pedagogiska funktion i en kreativ språk- och lärmiljö.

Skolverket benämnde projektet ”Språkrum”. Inom ramen för Språkrum startades ett antal delprojekt som ”LekaSpråkaLära” och ”Helvetesgapet”. Många kommuner har deltagit i arbetet och många konferenser och utbildningstillfällen har arrangerats där erfarenheter från dessa projekt

har redovisats och diskuterats. Projektet var omfattande, bedrevs under flera år och gav erfarenheter som kunde omsättas i förnyade läsfrämjande insatser i skolan.

Men från folkbibliotekens utsiktspunkt förefaller det som om den läsfrämjande verksamheten ändå inte riktigt ges plats i alla skolors vardagsliv, utan alltför ofta bedrivs som projekt som dessutom är beroende av extern finansiering. Erfarenheter från till exempel ”Språkrum” förankras inte på djupet i undervisningen.

Kulturrådet skriver också i den rapport man lämnade i oktober 2007 (KUR 2007/4360) till regeringen ”Hinder och framgångsfaktorer för samverkan kulturliv skola”.

Det största hindret för att kulturen ska bli en naturlig del av skolan är skolans bristande kunskap om hur kulturen kan användas som pedagogiskt verktyg i den löpande undervisningen. Men också kulturlivets egen okunskap om skolans uppdrag är ett hinder. Skolan och kulturlivet har olika kunskapssyn och kultursyn. Man har olika utgångspunkter, skilda sätt att arbeta och olika syn på vad som är goda resultat. Rapporten visar att det finns ett stort behov av fortbildning och utbildning från båda håll. Kulturlivet behöver bl.a. lära sig mer om skolans mål och skolan behöver lära sig mer om hur och varför kulturen är bra för undervisningen, t.ex. om estetiska lärprocesser. Gemensam planering och gemensamma mål för skola och kulturliv kan underlätta samverkan.

Man kan också läsa (s11) om folkbibliotekens samverkan med skolan;

”Kulturrådet har gjort en genomgång av 2006 års läsplaner för att kunna göra en bedömning av framgångsfaktorer och hinder för arbete med litteratur i skolan. Rådet kan konstatera att det sker en rad gemensamma aktiviteter mellan folkbiblioteken och skolorna men mycket litet av gemensam övergripande planering, vilket får till följd att det saknas gemensamma mål för samverkan mellan skola och folkbibliotek. Under 2005 genomförde Kulturrådet en enkätundersökning för att få reda på i vilken utsträckning folkbiblioteken arbetar läsfrämjande i skolorna. Resultatet av undersökningen visade att folkbiblioteken når ungefär hälften av skolbarnen med någon form av uppsökande verksamhet.”

I samarbetet med skolan finner man ofta en tämligen traditionell form av läsfrämjande verksamhet. Bibliotekarien kommer till skolan och berättar om bra böcker, eller håller så kallat bokprat på biblioteket för

olika årskurser av elever. Ett intryck är att stora ansträngningar görs för att nå så många elever som möjligt. Folkbiblioteken strävar efter att sträcka sig så långt de kan när det gäller att ge service till skolan.

Utdelande av ”Barnens första bok” (En bok för alla) till alla nyfödda barn, inrättande och underhållande av Äppelhyllor (hyllor med litteratur för barn med lässvårigheter), skapande av temalådor för olika åldersgrupper med anknytning till undervisningen och föräldrträffar är vanligen förekommande aktiviteter. ”Bokjuryn” är ett läsfrämjande projekt för barn och ungdomar som leds av En bok för alla som går ut på att barnen får rösta fram vilken som varit deras favoritbok under det föregående året. I det projektet deltar många folk- och skolbibliotek.

Att förmedla boktips via nätet blir en allt vanligare ingrediens i Läsplanen. Lästips förmedlas dessutom på nätet på webbplatsen www.barnensbibliotek.se, en webbplats som drivs i samarbete mellan landets bibliotek. De läsfrämjande insatserna förefaller vara intensivast i förskolan samt på låg- och mellanstadiet.

8. Förnyat intresse på folkbiblioteken för litteraturens möte med läsaren

Under 2006 publicerade Biblioteksbladet (Svensk Biblioteksförerings medlemstidning) med anledning av det stundande valet ett antal inlägg om bibliotek från representanter för de olika partierna. Företrädarna hade inte oväntat skiftande meningar om både bibliotekslag, medelstildelning, finansiering och metoder.

En sak var partierna emellertid eniga om från höger till vänster; läsningens betydelse och vikten av läsfrämjande insatser.

Inom folkbiblioteksvärlden kommer ofta synen på läsningen som en grund för lärande, demokratisk delaktighet och personlig utveckling till uttryck till exempel i biblioteksplanerna.

Under sent 80-tal och kanske under hela 90-talet präglades folkbibliotekens verksamhet mycket starkt av åtminstone ett par stora förändringar

- Den snabba utvecklingen på mediemarknaden; digitaliseringen, dataspelsexplosionen, ljudböckernas genombrott och Internet är bara några av de stora förändringar som man upplevde, genomlevde och faktiskt lärde både sig själv och sina brukare att leva med och inte mot.
- En utbildningsexplosion, där allt fler studerade vid högskolor och universitet, där lokala och regionala lärcentra växte fram och där utbildning kom att stå i fokus som verktyg för både integration, global konkurrenskraft och bekämpande av arbetslösheten.

Folkbiblioteken har gjort en stor insats för att stärka lärandets infrastruktur – man har arbetat med att skapa lokala lärmiljöer, stödja distansstudenter och vuxenstudierande och för att undanröja alla slags hinder för lärandet.

Litteraturförmedling och litteraturpedagogik stod under den perioden kanske inte i fokus, på det sätt den egentligen förtjänar. Även på folkbiblioteken har förmedlingen av läsupplevelsen i den goda författarens

verk kommit att bli en verksamhet som har vissa svårigheter att bli en integrerad del av bibliotekets vardagsaktiviteter. I den svenska bibliotekarieutbildningen har litteraturförmedling idag inte någon given plats. Den förekommer däremot som tillvalsämne. Detsamma gäller lärarutbildningarna.

Det är emellertid uppenbart att det idag finns ett stort intresse av att finna nya former för läsfrämjande insatser för alla åldrar där läsarens möte med den levande litteraturen står i fokus. Man känner behov av att skapa möten mellan konstformer på biblioteken och av att ta hjälp av alla slags kulturyttringar för att väcka och vidmakthålla läsintresset.

Många bibliotek arbetar – var för sig eller tillsammans – med projekt som innebär förnyelse av det läsfrämjande arbetet. Flera länsbibliotek samarbetar kring utbildning för bibliotekens medarbetare i litteraturförmedling till både barn och vuxna. MUSA – MetodUtveckling i Skönlitterärt Arbeta är ett sådant utbildningsprojekt som bedrivs av Regionbiblioteken i Skåne, Stockholm och Västra Götaland, i samverkan med Svenska Akademiens Nobelbibliotek. Nya nätverk för skönlitterärt arbete växer fram som till exempel NÄFS – Nätverket för skönlitteratur på biblioteken.

Här nedan citeras några beskrivningar av lokala eller regionala projekt med syfte att främja läsning. De är inte de ”bästa”, det finns många liknande, men de visar på bredd och uppfinningsrikedom.

Målsättningen med Högläsningprojektet har varit att bidra till att alla barn och ungdomar oberoende av egen läsförmåga, skall få möta andra starka, roliga utmanande, sorgsna och fantastiska personer/ gestalter som litteraturen är full av. Förhoppningen fanns också att lästunder med engagerade vuxna skulle stimulera barnen till att läsa mer och annat än de läst tidigare.” (Luleå kommuns folkbibliotek)

Länsbiblioteket i Västmanland genomförde under hösten 2005 och våren 2006 ett EU-projekt tillsammans med länsbiblioteket i Krakow, Polen och kommunbiblioteket i San Martino de Buon Albergo, Italien.

I projektet kommer grupper av ungdomar i åldrarna 13–16 samtidigt i de tre länderna år att träffas regelbundet på biblioteken för att skapa egna historier med hjälp av ny teknik. Bibliotekarier kommer att hålla i grupperna som får stöd och inspiration genom besök av olika experter. Det kan vara författare, tekniker, filmpedagoger och illustratörer.

Vi vill undersöka om det är möjligt att utveckla folkbiblioteket till en bas för ungdomars skapande.

Vi vill undersöka om eget skapande av berättelser med ny teknik också inspirerar till att ungdomarna blir mer intresserade av att utforska världen och läsa i en vidare mening.

Vi vill pröva hur berättelser ser ut som skapas av ungdomar idag där deras kunskap om dataspel, film och annan teknik tas till vara.

Genom projektet ”Med språket framför sig” har folkbiblioteken i Halland tillsammans med länets barnhälsovård och folkbildning arbetat aktivt med små barns språkutveckling. Samarbetet har visat sig vara mycket fruktbart och har genererat många nya idéer om hur biblioteket tillsammans kan stärka barns tal- och språkutveckling från början.

I Västernorrlands län arbetar flera kommuner tillsammans för att väcka läslust bland pojkar. ”Böcker och läsning är något mammor och systrar ägnar sig åt.

Målen är

- att inspirera pojkar och pappor att läsa
- att underlätta för pojkar och pappor att ta sig över ”läströsklar”
- att visa på vägar för pojkar och pappor att prata med varandra om läsning och böcker
- hur vi gör läsningen till en lustfylld, gemensam och jämlik sysselsättning
- hur vi ger pappor inspiration att läsa högt för sina pojkar
- hur vi ger pojkar lusten och modet att bli läsande pappor

Samtliga dessa projekt har genomförts med stöd av bland andra Kulturrådet.

Läsfrämjande verksamhet var tidigare nästan synonymt med uppsökande verksamhet. Det finns idag en medvetenhet på folkbiblioteken om att litteraturen behöver göras synlig och förmedlas också i biblioteksrummet. Försök med skyltning, läsecirklar, litteratursamtal och andra slags tätare kontakter med de besökare som kommer till biblioteken pågår på flera bibliotek i landet.

9. Synpunkter och förslag

Inköpsstödet kan behöva reformeras efter tio år; det läsfrämjande arbetet behöver både förnyas och uppvärderas och det statliga stödet skulle med vissa förändringar kunna bli ett ännu bättre instrument för att uppmuntra och främja den förnyelsen.

Det statliga inköpsstödet bör t. ex. utökas till att även omfatta litteratur i olika tekniska utföranden samt teknisk utrustning för att främja användandet. Stödet bör också breddas till att omfatta fler grupper.

De statliga bidragen till inköp av litteratur till folk- och skolbiblioteken är naturligtvis mycket uppskattade. I mindre kommuner som kanske ”bara” får 50 000 kronor som bidrag till inköp, menar man ofta att dessa 50 000 gör en stor skillnad, inte minst för skolans tillgång till bra litteratur. Samtidigt måste man konstatera att folkbiblioteken i samarbetet med skolan upplever samma problem som man haft sedan 90-talet; folkbiblioteken är mer en servicelämnare till skolan än en jämbördig samarbetspartner och skolans starkt decentraliserade organisation gör att det är svårt att få genomslag för något annat synsätt. Inköpsstödet har – ibland i kombination med stödet till läsfrämjande insatser – lett till upprätthållande av en läsfrämjande verksamhet.

I diskussioner med folkbibliotekens och skolbibliotekens medarbetare framkommer också en oro över att barnboksutgivningen i En bok för allas regi ska upphöra. I många kommuner har man gett ”Barnens första bok” och ”Barnens andra bok” från En bok för alla som gåva till alla nyfödda barn. Man har svårt att tro att något annat förlag skulle producera dem till det låga pris de har idag, och att man därför inte kan fortsätta med denna uppskattade gåva. Hela barnboksutgivningen från En bok för alla har varit ett ovärderligt instrument för den läsfrämjande verksamheten. Man har kunnat köpa massor med väldigt bra barn- och ungdomsböcker till ett väldigt lågt pris och distribuera dem med stor generositet.

Brist på personal och brist på utbildning upplevs nu av många som ett större hinder för en aktiv läsfrämjande verksamhet än brist på litteratur.

Många bibliotek upplever sig idag ha så knappa personalresurser att man varken kan avsätta tid för utbildning av medarbetarna eller för att aktivt skapa intresse för alla de spännande medier man har köpt in till biblioteket. Personalresurserna är dimensionerade för att hålla biblioteket öppet. Antalet årsarbetare på de svenska folkbiblioteken minskade mellan 1991 och 2005 från 7 årsverken/10 000 invånare till 5,5 årsverken/10 000 invånare.

Man framhåller att ett inköpsstöd för 2000-talet inte får vara snävt inriktat på enbart böcker utan också omfatta litteratur i alla dess olika tekniska utföranden och teknisk utrustning, för att främja användandet. Det kan t. ex. handla om behov av inköp av IT-stöd, programvaror, DAISY-spelare m.m. Inköpsstödet bör också kunna få användas friare av biblioteken för inköp riktade till fler besökargrupper än vad som idag är fallet. Det finns också ett stort behov av att fritt få använda en viss del av stödet till exempelvis utbildning, marknadsföring och projektanställningar som är direkt kopplade till arbetet med att tillgängliggöra och förmedla det som inhandlats inom ramen för inköpsstödet.

Under 2007 disponerade Kulturrådet ett bidragsbelopp för inköpsstöd till folk- och skolbiblioteken och för läsfrämjande insatser som uppgick till cirka 32 miljoner kronor. Ett tillskott på 3 miljoner för kommande år skulle således innebära att man disponerar cirka 35 miljoner kronor.

Ett förslag som skulle stärka och förnya de läsfrämjande insatserna skulle kunna se ut så här;

Hälften av de medel som Kulturrådet idag disponerar för litteraturinköp till folk- och skolbiblioteken och till läsfrämjande insatser skulle kunna användas till inköpsstöd för litteratur i olika tekniska utföranden och teknisk utrustning till olika besökargrupper på folk- och skolbibliotek. En viss procentandel av bidraget borde kunna användas fritt av kommunen – till exempel till utbildning, marknadsföring eller projektanställningar. Lägsta bidragsbeloppet bör kanske höjas något – till exempel till 70 000 kronor. Oförändrat medieanslag och redovisning av läsplan bör även fortsättningsvis vara villkor för ansökan.

Den andra hälften av de disponibla bidragsmedlen skulle kunna användas som stöd till projektstöd för läsfrämjande insatser med förnyelsepotential för både barn och vuxna. Projektbidrag bör kunna sökas för två år.

